

Schattingselementen in de jaarrekening: lastige materie

Niels van Nieuw Amerongen en Albert Bosch

De jaarrekening bevat een behoorlijk aantal posten, transactiestromen en toelichtingen met schattingselementen. Voor de accountant is dat lastig, omdat hij hierdoor minder snel de benodigde zekerheid krijgt dat een post getrouw is gewaardeerd of toegelicht, vergeleken met hardere posten of toelichtingen. Belangrijk is daarom de vraag in hoeverre de accountant aan het einde van de jaarrekeningcontrole voldoende én geschikte controle-informatie heeft verzameld. De AFM voert dit jaar een aantal themareviews uit bij niet-OOB-vergunninghouders, waarbij juist de controle van schattingen en reële waarden een belangrijk ingrediënt zal zijn.

De Autoriteit Financiële Markten richt zich bij deze themareviews op de volgende onderwerpen:

- volledigheid opbrengstverantwoording (inclusief IT-gerelateerde werkzaamheden);
- onderhanden projecten;
- continuïteit;
- inschakeling van deskundigen;
- waardering van activa.

De toezichthouder beschouwt opbrengstverantwoording en IT traditioneel als belangrijke onderwerpen. De onderwerpen onderhanden projecten, continuïteit, inschakeling van deskundigen en waardering van activa hebben aan relevantie en gewicht gewonnen in de kredietcrisis. Wat deze drie onderwerpen met elkaar delen, is de 'controle van schattingen en reële waarden'; een breed en complex onderwerp.

Reikwijdte thema waarderingen

Schattingselementen komen voor in een behoorlijk aantal posten, transactiestromen en toelichtingen in het financieel overzicht (*verder*: de jaarrekening). De huidige Controlestandaard 540 is een samenvoeging van wat we voor de Clarity-editie kenden als COS 540 en 545: zowel de controle van schattingen als de controle van reële waarden. Het thema waarderingen is daarbij – hoewel naar haar aard een breed begrip – een sub-set van het nog bredere begrip 'schattingselementen'.

Controlestandaard 540 is een lastig leesbare standaard. Het is daardoor een uitdaging om de raakvlakken van deze standaard met klantspecifieke kenmerken vast te stellen.

Controlestandaard 540 maakt het voor ons wat gemakkelijker, door in 540.A6 een aantal concrete voorbeelden op te nemen:

- voorziening voor dubieuze vorderingen;
- incourantheid van voorraden;
- afschrijvingsmethode of de levensduur van een actief;
- voorziening voor de boekwaarde van een investering wanneer er onzekerheid bestaat over de realisatiewaarde ervan;
- het resultaat van langetermijncontracten;
- kosten die voortvloeien uit schikkingen en vonnissen ingevolge rechtszaken.

Schatting en schattingsonzekerheid

Het kernwoord 'schatting' wordt in 540.7a zo gedefinieerd: 'Een benadering van een monetair bedrag indien het niet mogelijk is het bedrag nauwkeurig te bepalen.' In de controlestandaard wordt daarbij direct opgemerkt dat het woord schatting zowel een schatting omvat als een waardering tegen reële waarde. De controlestandaard komt hier niet met een nieuwe of eigen definitie van reële waarde, maar sluit aan bij de terminologie vanuit de verslaggeving (zie onder andere 540.3).

Deel 1

► De komende tijd zullen we dit onderwerp in een aantal artikelen in AN belichten vanuit verschillende perspectieven. Dit eerste artikel is een overzichtsartikel met de kaders en definities. In de volgende artikelen wordt de thematiek gevolgd vanuit de verschillende fasen van het controleproces, waarbij Controlestandaard 540 wordt behandeld: de planningsfase, de uitvoeringsfase en de evaluatiefase. We kijken echter eerst naar de reikwijdte van het thema en naar de definities van de begrippen 'schatting', 'schattingssuitkomst' en 'schattingsonzekerheid'. Vanuit het oogpunt van effectiviteit en efficiency zijn deze kaders van groot belang. Hierdoor wordt het namelijk veel gemakkelijker om de werkzaamheden in te plannen die het best passen bij de specifieke klantsituatie.

De definitie van 'schatting' impliceert dat bij schattingen en reële waarden sprake is van schattingsonzekerheid: 'de vatbaarheid van een schatting alsmede van de toelichtingen daarop voor een gebrek aan nauwkeurigheid in het waarderen hiervan' (540.7c). Als het gaat om schattingselementen in de jaarrekening (bijvoorbeeld in een balanswaardering of een toelichting op een balanspost), zal de accountant dus minder snel de benodigde zekerheid krijgen dat de post getrouw is gewaardeerd of toegelicht, vergeleken met hardere posten of toelichtingen.

Maar belangrijker nog is de vraag – en dat is tevens de doelstelling van Controlestandaard 540 – in hoeverre de accountant aan het einde van de jaarrekeningcontrole voldoende én geschikte

controle-informatie heeft verzameld.

Immers, de accountant moet voldoende onderbouwing hebben voor zijn oordeel en voor de zachtere posten in de jaarrekening. De toereikendheid van verzamelde controle-informatie ziet op twee deelaspecten (540.6):

- zijn de schattingen (inclusief schattingen van reële waarde) redelijk?;
- zijn de toelichtingen adequaat die betrekking hebben op de schattingen (gelet op het stelsel inzake financiële verslaggeving)?

Om goed zicht te krijgen op de aard en impact die de controlestandaard op een specifieke klantsituatie heeft, is het verstandig om eerst een inventarisatie te maken. Deze inventarisatie werken we uit in een volgend artikel. We volstaan hier met de opmerking dat een dergelijk overzicht helpt om controlestandaard 540 niet op alle schattingselementen van toepassing te verklaren (efficiency). Het draagt er ook aan bij om belangrijke schattingselementen niet over het hoofd te zien (effectiviteit) en het voorkomt dat er onvoldoende en/of ongeschikte controle-informatie wordt verzameld.

Definitie schattingsuitkomst

In 540.7f wordt het begrip schattingsuitkomst als volgt gedefinieerd: 'het feitelijk monetaire bedrag dat voortvloeit uit de afwikkeling van de onderliggende transactie(s), gebeurtenis(sen) of omstandigheid(-heden) waarop de schatting betrekking heeft'. In 540.4 wordt dit ook wel het schattingsresultaat genoemd. Een schattingselement is per definitie niet nauwkeurig. Als een schattingspost tot afwikkeling leidt, weten we wat de uitkomst van de schatting is. Een schattingsuitkomst betekent niet direct dat de eerder gemaakte schatting een fout in de jaarrekening is.

Hierbij is de vraag van belang of het management (en de accountant) op het moment van het maken van de schatting de informatie die op dat moment beschikbaar was, voldoende heeft overwogen. Achteraf kan iedereen voorspellingen doen, maar vooraf is een stuk lastiger. Dit onderstreept hoe belangrijk het is om de aspecten goed te documenteren die

Voorbeeld

► Stel, bedrijf XYZ heeft bij het opmaken van de jaarrekening 2011 een voorziening voor debiteuren opgenomen ter grootte van € 65.000. De reden van deze voorziening is dat er 8 debiteuren waren, die bij het opmaken van de jaarrekening in februari 2012 gemiddeld meer dan 10 maanden open stonden. De totale vordering op deze 8 debiteuren bedroeg € 325.000. De directie heeft per vordering ingeschat wat de kans is dat de vordering in z'n geheel niet betaald zou worden, wat de verhaalsmogelijkheden zijn en wat de financiële posities van de debiteur is (op basis van gedeponeerde jaarrekening en signalen in de markt). Een jaar later is gebleken dat 5 debiteuren het uiteindelijk niet gered hebben. Deze debiteuren hadden in totaal een schuld van € 200.000 aan bedrijf XYZ. Het schattingsresultaat bedraagt (achteraf) € 135.000. Nader onderzoek van de accountant bij de controle van de jaarrekening 2012 van XYZ leert dat deze 5 debiteuren failliet zijn gegaan door (externe) gebeurtenissen die zich voordeden in de 2e helft van 2012. Van een afwijking in de jaarrekening 2011 is (achteraf gebleken) geen sprake.

een belangrijke impact hebben op de (punt- dan wel interval)schatting. Uiteraard kan er wel sprake zijn van een fout in de jaarrekening. En alleen al daarom is het van belang om van de schattingselementen in de jaarrekening (voorgaand boekjaar) vast te stellen wat de schat-

De controle van schattingen is geen eenvoudig onderwerp. Daarom gaan we in een volgende bijdrage nader in op het plannen van controlewerkzaamheden rond schattingen. Do's en don'ts zijn daarbij noodzakelijk om het gewenste spoor niet bijster te raken. **An**

'Het vaststellen van het schattingsresultaat geeft de accountant enig onderbouwd gevoel bij de kwaliteit van het schattingsproces dat het management hanteert.'

tingsuitkomst is geweest. Maar het vaststellen van het schattingsresultaat geeft de accountant ook enig onderbouwd gevoel bij de kwaliteit van het schattingsproces dat het management hanteert.

Zoals we weten vanuit Controlestandaard 200 wordt er niet van de accountant verwacht dat hij eerdere ervaringen met het management negeert (200.A22). Tegelijkertijd wordt van de accountant wel verwacht dat hij een professioneel-kritische instelling heeft gedurende de controle. Het bovenstaande impliceert dat de accountant bij schattingen volgens Controlestandaard 540 op objectieve wijze de totstandkoming van de schatting beoordeelt. Tegelijkertijd heeft hij daarbij ook enig houvast aan eerdere ervaringen met de governance-organen van de controlecliënt.

Dr. Niels van Nieuw Amerongen RA (l.) is eigenaar van audit consultancy en -trainingsbureau V&A en universitair hoofddocent Auditing & Assurance aan Nyenrode Business Universiteit. Drs. Albert Bosch RA is eigenaar van audit consultancy en -trainingsbureau V&A en universitair docent Auditing aan de Vrije Universiteit.